

СУЧАСНИЙ СТАН ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ УЧНІВ З ГЕОГРАФІЇ

О.І.ВЕРЕЩАКА, О.В.ТІМЕЦЬ кандидат педагогічних наук

Входження до європейського освітнього простору, розвиток Української держави, вибір курсу на демократизацію суспільства передбачає впровадження європейських норм і стандартів у шкільній географічній освіті, поширення науково-дослідницьких здобутків. Важливість якісної освіти для розвитку суспільства зумовлює здійснення пошуків нових підходів до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів основної загальноосвітньої школи.

Форми і методи оцінювання усних відповідей, письмових робіт, практичний контроль і самоконтроль умінь учнів вимагають глибокого наукового аналізу і зумовлюють потребу в удосконаленні спеціальної методики оцінювання знань з фізичної географії основної загальноосвітньої школи. У процесі вивчення психолого-педагогічної і методичної літератури та аналізу практичного стану викладання географії виявлено суперечності між сучасними вимогами до навчальних досягнень учнів з географії, значущістю оцінювання знань та вмінь школярів з фізичної географії і практичним використанням методів контролю й самоконтролю. Проблема оцінювання знань та вмінь учнів у методиці навчання географії ще недостатньо вивчена і на сучасному етапі має важливе значення для підвищення якості шкільної географічної освіти. Для дослідження проблеми суттєве значення мають праці з філософії освіти (І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Л.С. Лутай); з порівняльної педагогіки (О.А. Алексєєв, М.В. Зубко, С.В. Корсак, Н.Г. Ничкало, Л.П. Пуховська та інших). Проблемі контролю та оцінювання знань і вмінь учнів основної загальноосвітньої школи приділяється значна увага як у вітчизняній, так і зарубіжній науці. У контексті цієї проблеми науковці розглядають поняття „контроль”, „методи”, „досягнення”, „дослідження”. При цьому найбільш ґрунтовно аналізуються такі теоретичні аспекти: психологічні умови поліпшення якості уроку (Г.С. Костюк), розв’язування навчальних завдань проблемного характеру (Г.А. Бал, В.О. Моляко), підвищення самооцінки школярів (Л.І. Липкіна), педагогічна майстерність у навчально-виховному процесі (В.О. Сухомлинський, С.Х. Чавдаров), вимоги до знань і вмінь школярів (О.О. Кузнецов), перевірка знань (Є.І. Перовський); перевірка знань школярів з географії (Ю.Ю. Батій, В.А. Коринська), загальні питання методики викладання географії (А.Е. Бібік, Л.І. Зеленська, В.П. Корнєєв, О.М. Топузов, Б.О. Чернов), методи перевірки, критерії оцінювання успішності з географії (М.П. Откаленко).

Актуальність цієї проблеми, недостатня її розробленість у вітчизняній педагогіці зумовили нагальну потребу запровадження системи моніторингу освіти в Україні. Тому, вважається, що ефективність процесу

оцінювання і контролю навчальних досягнень учнів з фізичної географії буде забезпечена за таких умов:

- запровадження оцінювання, яке б адекватно відображало різні складові навчально-виховного процесу;
- врахування важливості різнобічного оцінювання як способу співвіднесення цілей і реальних результатів;
- розробки методики оцінювання навчальних досягнень учнів при вивченні фізичної географії, і доведення її ефективності результатами навчальних досягнень учнів.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять праці, що розкривають: основні положення теорії особистості та суб'єктивного підходу (Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, Л.С. Виготський, В.А. Крутецький, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн та ін.); дидактичні принципи наступності, свідомої активності і самостійності (А.М. Алексюк, Г.Г. Костюк та ін.); теоретичні напрацювання у вітчизняній педагогіці щодо контролю, перевірки та оцінювання навчальних досягнень учнів (Х.Д. Алчевська, С.І. Миропольський, П.Ф. Каптерєв, Є.І. Перевський, М.І. Пирогов, К.Д. Ушинський, С.Ф. Русова, М.Д. Ярмаченко та ін.). Нормативно-правові державні документи, постанови, накази про освіту: Закони України “Про освіту” і “Про загальну середню освіту”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція розвитку 12-річної середньої загальноосвітньої школи України; Державна програма “Освіта (Україна XXI століття)”, Постанова Кабінету Міністрів України “Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання”, державні стандарти базової і повної середньої освіти.

Навчальний предмет “Географія” має на меті сформувати в школярів комплексне, просторове, соціально орієнтоване уявлення про Землю як планету людей, розкрити сучасну географічну картину світу через закономірності розвитку географічної оболонки. Навчальна програма – це єдиний критерій оцінювання знань як під час опитування, так і на екзаменах.

Контроль та оцінювання знань і вмінь учнів з географії як органічна частина навчально-виховного процесу виконує свої особливі функції. Проте постають питання: який зміст вкладається у поняття “функції контролю”, як ці функції виконують свої завдання у процесі перевірки знань та вмінь? Як вони класифікуються в педагогіці і методиці географії? Виходячи з поставленої мети дослідження, було виділено основні функції оцінювання навчальних досягнень учнів з фізичної географії. Для однозначного розуміння загальних функцій контролю досягнень учнів потрібно їх коротко охарактеризувати:

1) *контролююча* – передбачає визначення рівня досягнень окремого учня (класу, групи), виявлення рівня готовності до засвоєння нового матеріалу, що дає змогу вчителю відповідно планувати й викладати навчальний

матеріал;

2) *навчальна* – зумовлює структурну організацію оцінювання навчальних досягнень учнів, сприяє проведенню повторення, уточнення й систематизації навчального матеріалу, вдосконаленню підготовки учня (класу, групи);

3) *діагностико-коригуюча* – допомагає з'ясувати причини труднощів, з якими учень стикається під час навчання, виявити прогалини у знаннях і вміннях та коригувати його діяльність для усунення недоліків;

4) *стимулюючо-мотиваційна* – визначає чітку організацію оцінювання навчальних досягнень учнів, стимулює його бажання поліпшити свої результати, розвиває відповідальність і сприяє змагальності учнів, формує мотиви навчання;

5) *виховна* – передбачає формування вміння відповідально й зосереджено працювати, застосовування прийомів контролю й самоконтролю, розвиток працелюбності, активності, акуратності тощо [3, 4].

Методика досліджень. Державний стандарт загальної середньої освіти з географії [2] передбачає, що результати навчання учнів визначатимуться за трьома рівнями вимог: учні мають уявлення, знають і вміють. Ці вимоги знайшли відображення в шкільній програмі з географії [5]. Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези були використані такі методи дослідження:

- аналітичний метод, за допомогою якого здійснено аналіз джерел дослідження з використанням прийомів інтерпретації, порівняння та узагальнення;

- системний аналіз, класифікація та систематизація теоретичних даних і прикладних підходів вітчизняних дослідників до застосування засобів контролю і оцінювання;

- емпіричні (спостереження за педагогічним процесом, бесіди з учнями та вчителями, вивчення шкільної документації, анкетування вчителів та учнів), які сприяли обґрунтуванню необхідності розробки і впровадження в навчальний процес з географії сучасних засобів контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів;

- педагогічний експеримент дав можливість виявити не лише тільки зв'язки між дослідженнями процесу оцінювання і контролю знань учнів, а також провести якісний аналіз і точне кількісне вимірювання як внесених у педагогічний процес змін, так і результатів усього процесу.

Результати досліджень. Використання в навчальному процесі організаційно-методичної системи контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів при вивченні фізичної географії забезпечило кількісні зміни в основних структурних компонентах, що виявилось у позитивній динаміці загального рівня знань і вмінь учнів при вивченні фізичної географії. Окрім кількісних показників, дослідження позначилося

помітним зростанням ряду якісних показників: зросла потреба у пізнавально-пошуковій діяльності; підвищився рівень засвоєння знань з фізичної географії; суттєвого рівня сформованості набули вміння щодо самооцінки результатів навчальної діяльності; підвищився рівень сформованості соціальних, екологічних цінностей тощо. У ході дослідження визначено сутнісні характеристики засобів контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів при вивченні фізичної географії, зокрема охарактеризовано основні форми тестових завдань у вітчизняній педагогіці і з'ясовано відмінності між ними; педагогічні умови ефективного використання засобів контролю і оцінювання учнів при вивченні фізичної географії.

Використовуючи сучасні підходи щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів розроблено, експериментально перевірено і впроваджено у шкільну практику методику системно-цілісного оцінювання знань і вмінь учнів при вивченні фізичної географії. Аналіз результатів експериментального дослідження свідчить про ефективність розробленої методики системно-цілісного оцінювання знань і вмінь учнів при вивченні шкільних курсів з географічного напрямку. Результати пошукового експерименту довели доцільність системно-цілісного підходу щодо встановлення рівня навчальних досягнень учнів.

Висновки. Отже, в статті проаналізовано засоби контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів з фізичної географії. Визначено, що в сучасній освіті нагальною проблемою є розробка організаційно-методичної системи та відповідної їй функціональної моделі оцінювання знань учнів з фізичної географії основної загальноосвітньої школи, варіанти тестових завдань, географічних задач, запитань з наукових основ географії для учнів загальноосвітніх класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська О. Сучасна модель оцінювання навчальних досягнень учнів: переваги і недоліки // Рідна школа. – 2000. – № 7. – С. 48-50.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Географія та основи економіки в шк. – 2004. – № 2. – С. 2-7.
3. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної освіти / М-во освіти і науки України; Ін-т педагогіки АПН України. – К.: Перше верес.; Шкіл. світ; Харків: Фоліо, 2000. – 126 с.
4. Кобернік С., Коваленко Р. Проблема корекції та контролю знань з географії в умовах реформування шкільної географічної освіти // Географія та основи економіки в шк. – 2002. – № 4. – С. 12-16.
5. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. Економіка: 6-11 кл. / М-во освіти і науки України; Відпов. за вип.: Н.В. Бєскова; Підгот. П.Г. Шищенко (кер. автор. колективу), В.М. Бойко, Т.Г. Гільберг та ін. – К. – Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2006. – 96 с.